

MAGDALENA PARZYSZEK

Instytut Pedagogiki KUL

DOI: [http://dx.doi.org/10.18290/rped.2016.8\(44\).1-15](http://dx.doi.org/10.18290/rped.2016.8(44).1-15)

KONFERENCJA NAUKOWA
„RODZINA W SYTUACJI STRATY BLISKIEJ OSOBY”

Lublin, 15 marca 2016 roku

W dniu 15 marca 2016 roku z inicjatywy Katedry Pedagogiki Rodziny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Fundacji Centrum Opieki nad Rodziną „COR” odbyła się konferencja naukowa pt: „Rodzina w sytuacji straty bliskiej osoby”. Patronat naukowy nad konferencją objęli: dr hab. Józef Binnebesel, prof. UMK, prof. dr hab. Józefa Brągiel, UO, dr hab. Ewa Kantowicz, prof. UWM, dr hab. Doro­ta Kornas-Biela, prof. KUL, dr hab. Mirosław Kowalski, prof. UZ, dr hab. Andrzej Ładyżyński, prof. UW, dr hab. Iwona Niewiadomska, prof. KUL, ks. prof. dr hab. Marian Nowak, KUL, dr hab. Danuta Opozda, KUL. Konferencja rozpoczęła się Mszą św. w kaplicy Matki Bożej Nadziei KUL w Campusie KUL na Majdanku.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonała dr hab. Iwona Niewiadomska, prof. KUL, prodziekan ds. studenckich Wydziału Nauk Społecznych KUL Jana Pawła II. Zwróciła ona uwagę na spojrzenie współczesnego świata na życie człowieka, pogoń, karierę, sławę czy awans i tą miarą mierzenie ludzi, zapominając czy odrzucając rzeczywistość śmierci, mówienia o niej czy przeżywania. Następnie przywitał przybyłych gości ks. prof. dr hab. Marian Nowak – dyrektor Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Konferencja została podzielona na dwie części. W pierwszej części, zatytułowanej „Strata bliskiej osoby”, wystąpiło czterech prelegentów, a całości przewodniczyli: ks. prof. dr hab. Marian Nowak oraz dr hab. Józef Binnebesel, prof. UMK.

W pierwszym wystąpieniu dr hab. Józef Binnebesel, prof. UMK, przedstawił referat zatytułowany: „Żałoba w kontekście tanatopedagogicznej relacyjnej terapii zastępczej”. Prelegent odniósł się do świadomości wpisanej w naturę bytu ludzkiego, opartej na fundamentalnej zasadzie poszanowania godności każdej istoty ludzkiej, na nienaruszalności i apriorycznej wartości życia ludzkiego. Wskazał, że człowieka wychowuje się do różnych zadań życiowych, ale nie wychowuje się go do śmierci i jej pojmowania czy przeżywania. Przedstawił także tanatopedagogiczne aspekty środowiska wychowawczego: pierwotne (rodzina, szkoła) oraz wtórne (szpital, hospicjum), a także etapy kształtowania się lęku przed śmiercią (okres neutralności lękowej, okres nabywania kompetencji lękowej, okres strachu).

O. dr Filip Buczyński, dzieląc się doświadczeniem swojej pracy w Hospicjum im. Małego Księcia w Lublinie, mówił o towarzyszeniu w żałobie w praktyce. Wskazał na konieczność pracy z dzieckiem w kontekście sposobu myślenia dziecka, umiejętności rozdzielenia rzeczywistości „ja” i moje ciało, zwrócenia uwagi na to, co było, co jest i co ma być.

Dr hab. Alina Rynio, prof. KUL wygłosiła referat: „Powszechność doświadczenia cierpienia i śmierci w rodzinie, prawo do płaczu i pedagogia umierania w świetle nauczania Jana Pawła II i papieża Franciszka”. Prelegentka rozpoczęła wystąpienie od wyjaśnienia pojęcia „prawo do płaczu”, zaczerpniętego z jednej z katechez wygłoszonych przez papieża Franciszka 17 czerwca 2015 roku w Rzymie. Katecheza była poświęcona rodzinie i żałobie w rodzinie. Celem referatu było ukazanie powszechności cierpienia i śmierci w rodzinie i wyekspozowanie prawa do płaczu oraz ukazanie ważności/wagi pytania o rolę i znaczenie wiary i pedagogii umierania w świetle nauczania dwóch papieży. Analizy i przemyślenia zostały oparte na danych z literatury przedmiotowej. W sposób szczególny prelegentka odwołała się do nauczania Jana Pawła II w *Salvifici doloris*, ale i do wcześniejszych publikacji. Kolejnym zagadnieniem ujętym w wystąpieniu była współistotność cierpienia z człowiekiem. Jan Paweł II ukazuje wielką wartość cierpienia i jego chrześcijański sens. Stwierdza, że cierpienie jest i będzie współistotne z człowiekiem, „jest tak głębokie, jak człowiek”, bo na swój sposób odsłania głębię właściwą człowiekowi, na swój sposób ją przerasta. Budzi ono współczucie i szacunek, ale na swój sposób też onieśmiela.

Kolejną prelegentką była dr hab. Dorota Kornas-Biela, prof. KUL. Zaprezentowała ona zagadnienie „Żałoba po niepomyślnej diagnozie prenatalnej jako stracie dziecka zdrowego”. W swoim wystąpieniu ukazała pragnienia rodziców co do urodzenia zdrowego dziecka; rozwój usług związanych z diagnostyką prenatalną daje bowiem możliwość uspokojenia co do stanu zdrowia dziecka. Zdarzają się jednak takie sytuacje, iż rodzice otrzymują diagnozę o wystąpieniu u dziecka wady lub choroby wrodzonej. Jest to zawsze dramatyczna sytuacja, która wymaga podjęcia trudnych decyzji co do dalszego życia dziecka i każda opcja wyboru wiąże się z przeżywaniem żałoby po stracie. Żałoba jest wówczas trudnym doświadczeniem dla wszystkich członków rodziny, ze względu na to, że chociaż utracone zostało zdrowie dziecka, to samo dziecko przecież żyje. Wiele czynników medycznych, psychologicznych, społecznych modyfikuje sposób przeżywania żałoby i proces odżałowania straty.

Po przerwie obiadowej rozpoczęła się druga część konferencji, zatytułowana „Wielowymiarowy charakter pedagogiki w sytuacji straty bliskiej osoby”. Ze względu na dużą liczbę prelegentów organizatorzy podzielili tę część spotkania na sekcje. W pierwszej sekcji, zatytułowanej „Śmierć jako element ludzkiego życia w aspektach wychowawczych”, wystąpiło dziewięciu prelegentów.

Ks. dr Mariusz Sztaba (Katolicki Ruch Dobroczynny „Betel”) wygłosił referat: „Dostrzec w śmierci wielką nadzieję. Pedagogiczne implikacje *ars moriendi* Josepha Ratzingera – Benedykta XVI”. Bazując na nauczaniu J. Ratzingera – Benedykta XVI wskazał na trywializację, banalizację i instrumentalizację śmierci oraz traktowanie jej jako temat niemal zakazany. Odnosząc się do śmierci jako faktu ogólnoludzkiego, ukazał spojrzenie nauki i podejście chrześcijańskie na powyższy temat.

W swoim referacie „Śmierć jako akt osobowy. Na podstawie M.A. Krąpca antropologii śmierci” dr hab. Barbara Kiereś z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II ukazała śmierć jako fakt antropologiczny, który ma wymiar zarówno indywidualny, jak i społeczny. W związku z tym jest przeżywana osobiście, ale także ma określone konsekwencje społeczne. Samo wyjaśnienie faktu śmierci ma charakter systemowy, czyli jest pochodną suponowanej koncepcji świata i człowieka, a szczególnie ludzkiego życia.

Kolejną osobą referującą była dr Katarzyna Uzar-Szcześniak (KUL), która przedstawiła referat pt. „Wojciecha Chudego pedagogia umierania”, zwracając uwagę na podstawy filozoficzne (aksjologiczne i etyczne) oraz dziedziny: ogólna pedagogia umierania, zawierająca zasady etyczne i praktyczne dotyczące wychowawczego aspektu umierania (przygodność i godność człowieka w perspektywie śmierci, doczesność jako heglowskie „królestwo zmiany”, związek umierania z życiem), pedagogia tych, którzy odchodzą (rola dialogu, prawdy, wolności, indywidualności i świadectwa w procesie umierania) oraz pedagogia tych, którzy zostają (towarzystwo osobom osieroconym, rola rodziny i kontekstu religijnego w zmaganiu się ze stratą).

Ks. dr Marek Jeziorański (KUL) przedstawił referat zatytułowany „Wychowawcze aspekty *ars moriendi*”. Ukazał w nim antropologiczne uwarunkowania *ars moriendi* poprzez przywoływanie wybranych koncepcji filozoficznych oraz wychowawcze aspekty *ars moriendi* wynikające z przyjętych założeń.

Dr Ryszard Małachowski z Uniwersytetu Zielonogórskiego przedstawił referat pt. „Śmierć człowieka w kontekście wybranych aspektów kulturowo-wychowawczych”. Dotyczył on zjawiska śmierci istoty ludzkiej, przedstawianego w różnych okresach historycznych (starożytności, średniowieczu, nowożytności, współczesności) we wspomnieniach zwykłego człowieka i jego losach historyczno-wychowawczych. W zwykłych, choć niepowtarzalnych wspomnieniach, pamiętnikach, odręcznych zapiskach, publicystyce prasowej, opracowaniach naukowych, dziełach artystycznych, naukowych zjawisko to staje się niezwykle cennym zagadnieniem badawczym, wieńczącym biografię poszczególnych postaci. Rozumienie sensu śmierci wiąże się zatem z przyjęciem określonych postaw wobec jej nieuchronności, dotycząc przede wszystkim sensu eschatologicznego (zbawczego). I tenże sens eschatologiczny stanowi decydujący moment odniesienia osoby umierającej w każdej kulturze.

Dr Beata Kucharska z Państwowej Wyższej Szkoły w Chełmie odniosła się do naznaczonego przez siebie tematu: „Terapeutyczne czy traumatyczne? Dziecko wobec śmierci najbliższej osoby w najnowszej literaturze tanatologicznej dla najmłodszych czytelników”. Prelegentka omówiła najbardziej reprezentatywne utwory tanatologiczne dla dzieci, w których bohater staje w obliczu śmierci najbliższych mu osób. Przywołując wybrane tytuły, przedstawiła, w jaki sposób ukazuje się dzieciom śmierć, towarzyszące jej poczucie złości, żalobę czy oczyszczenie z destrukcyjnych emocji.

Procesy poznawcze dziecka, emocje związane ze stratą bliskiej osoby były tematem wystąpienia mgr Mileny Marczak (UMCS) i mgr Marleny Stradomskiej (UMCS). Prelegentki, odnosząc się do studium przypadku dzieci cierpiących na zaburzenia natury psychicznej, które doświadczyły straty osoby bliskiej, wygłosiły referat zatytu-

lowany: „Bajkoterapia jako sposób zmniejszania natężenia lęku związanego ze śmiercią u dzieci”.

Dr Magdalena Parzyszek (KUL) przedstawiła referat: „Od kultury dobrobytu do kultury «odrzućcia», czyli o zwiększającej się pokusie rozwiązywania problemów cierpienia i śmierci przez eliminowanie ich”. W swoim wystąpieniu ukazała, w jaki sposób kultura dobrobytu broni teorii „zbytku”, praw silniejszego oraz zakłada nierówność społeczną. W ten sposób rodzi się globalizacja obojętności wobec wykluczonych i marginalizowanych, dając początek procesom dehumanizacji, skracaniu życia chorym przez eutanazję czy pomoc w samobójstwie.

Sekcji pierwszej przewodniczyły: dr Magdalena Parzyszek i mgr Magdalena Leśniak.

Kolejna sekcja, zatytułowana „Doświadczenie straty bliskiej osoby”, obejmowała wystąpienie dziesięciu prelegentów.

Dr Zofia Frączek z Uniwersytetu Rzeszowskiego wygłosiła referat: „Wspólnota rodzinna wobec doświadczenia straty bliskiej osoby – wielowymiarowość doświadczeń i przeżyć”. Odniosła się w nim do przeżywania przez wspólnotę rodzinną straty bliskiej osoby, w której występują różnorodne zachowania, takie jak smutek, lęk o przyszłość, gniew, żal, poczucie winy i osamotnienia, poszukiwanie sensu własnego życia.

Kolejnym prelegentem był ks. dr Grzegorz Godawa. Prelegent z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II wygłosił referat pt. „Percepcja śmierci w pogłębionych wywiadach z bliskimi terminalnie chorego dziecka”. Przedstawił w nim wyniki badań przeprowadzonych wśród bliskich 21 dzieci objętych domową opieką hospicyjną. Wywiady pokazały, że śmierć jest postrzegana w sposób odmienny przez każdego badanego, z jednoczesnym wskazaniem cech charakterystycznych.

Dr Leokadia Szymczyk z Uniwersytetu Śląskiego przedstawiła referat pt. „Funkcjonowanie systemu rodzinnego w sytuacji straty dziecka”. Autorka dokonała charakterystyki procesu żałoby, przedstawiła etapy adaptacji do straty dziecka, opisując poszczególne fazy osierocenia i ich charakterystyczne symptomy. Podkreśliła rolę i znaczenie więzi małżeńskiej w radzeniu sobie z sytuacją, jaką jest strata dziecka. Ponadto zwróciła również uwagę na przeżycia rodzeństwa w sytuacji śmierci brata lub siostry.

Gościem z Uniwersytetu Śląskiego była także dr Urszula Klajmon-Lech, która przedstawiła raport z badań zatytułowany: „Dziecko z niepełnosprawnością jako dar w biograficznych wspomnieniach rodziców”. Autorka przeprowadziła badania metodą wywiadu narracyjnego wśród rodziców dzieci z rzadkimi zespołami chromosomowymi z terenu całego kraju. Wskazała, że w Polsce około 2,5 miliona osób cierpi na choroby rzadkie. 1/3 z nich umiera przed 5. rokiem życia. Prezentując materiał empiryczny, starała się dać odpowiedź na pytania: Czy można przygotować się na śmierć dziecka? Czy śmierć chorego dziecka jest dla jego rodziców darem, czy dylematem?

Mgr Wioleta Zgłobicka-Gierut (KUL) wygłosiła referat: „Obraz ojca po tragicznej śmierci syna – wywiad narracyjny: analiza trajektorii”. Trajektoryjny charakter doświadczeń ojca podkreślony został przez jego wypowiedzi i uformował indywidualny jego obraz: konsekwencje, które przełożyły się na metamorfozę narratora, m.in. zmo-

dyfikowaną przez lęk, postawę do drugiego syna, interwencję – otrzymaną pomoc i wsparcie, akceptację narratora i jego rodziny do nowego życia.

Mgr Magdalena Połom (KUL) zaprezentowała referat pt. „«Dlaczego?!» Cierpienie w obliczu śmierci samobójczej”. Ukazała w nim przyczyny śmierci samobójczej oraz proces żałoby najbliższych, którzy przeżywają dodatkowy ciężar, obarczając siebie winą za zaistniałą sytuację. Czują się winni śmierci, czują, że mogli zapobiec tragedii, że czegoś nie dostrzegli. Często najbliższym towarzyszy poczucie wstydu przed członkami rodziny czy sąsiadami. To wszystko utrudnia najbliższym przejście przez wszystkie etapy żałoby. Poza negatywnymi emocjami związanymi ze stratą, pojawiają się jednocześnie negatywne emocje skierowane ku samemu sobie.

„Samobójcza śmierć rodzica w narracjach dorosłych dzieci” to tytuł referatu mgr Emilii Mulawy z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Śmierć bliskiej osoby dostarcza cierpienia rodzinie. Jednak odejście w tak dramatycznych okolicznościach, jak popełnienie samobójstwa stawia rodzinę w bardzo trudnej sytuacji. Jeśli samobójstwo popełnia jeden z małżonków i pozostawia osierocone dzieci, to można postawić pytanie: Jak zmienia się życie po stracie? Kolejne pytania mogą dotyczyć udzielenia pomocy dziecku po tak traumatycznym przeżyciu. Jest to trudna sytuacja dla osoby cierpiącej, gdyż dotyczy traumatycznego przeżycia, staje się jednostkowym, indywidualnym przeżyciem, ale także jest zjawiskiem złożonym treściowo i znaczeniowo.

„Samobójcza śmierć w rodzinie” – czym jest ona spowodowana? Jak pomóc osobie, która myśli o samobójstwie? Jak wesprzeć rodzinę, której zmarł ktoś bliski? Te i inne pytania stały się przedmiotem refleksji mgr Katarzyny Małysz z KUL. Prelegentka ukazała trójstopniowy model prewencji, zgodnie z którym samobójstwu należy zapobiegać przez: (1) edukację społeczną, która pozwoli kształcić postawy akceptacji życia, ułatwi rozwiązywanie problemów w życiu człowieka, upowszechni wiedzę na temat samobójstw; (2) działania skierowane do osób zagrożonych samobójstwem oraz przeciwdziałanie podjętej już próbie samobójczej, pokazywanie alternatywnych sposobów rozwiązywania problemów; (3) oddziaływanie medyczne, psychologiczne, socjologiczne wobec osób, które podjęły próbę pozbawienia się życia.

Kolejną prelegentką była mgr Małgorzata Szczeszek (KUL). W swoim wystąpieniu pt. „Samotne macierzyństwo w sytuacji śmierci współmałżonka” ukazała samotne macierzyństwo jako coraz powszechniejsze zjawisko społeczne. Jedną z jego przyczyn, obok rozwodu czy urodzenia pozamałżeńskiego, może być śmierć współmałżonka. Szczególną uwagę zwróciła na przeżycia matki związane z żałobą oraz samodzielnym wychowaniem dzieci. Nakreśliła także sytuację dziecka w takiej rodzinie.

Lic. Katarzyna Sowa (KUL) wygłosiła referat pt. „Nieobecna, lecz obecna”. Wystąpienie dotyczyło osobistych wspomnień po zmarłej mamie. Prelegentka przeprowadziła słuchaczy przez meandry własnego, pełnego doświadczeń życia.

Sekcję drugą poprowadzili: ks. dr Grzegorz Godawa i mgr Emilia Mulawa.

W sekcji trzeciej, zatytułowanej „Strata bliskiego – perspektywa interdyscyplinar-na”, wystąpiło ośmiu prelegentów.

Pierwszym z prelegentów był mgr Maciej Rogalski z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Zadał pytanie, które jest zarazem tytułem jego referatu: „Czy w prawie kanonicznym mowa jest o żałobie?” Odpowiadając na nie, przeanalizował termin

„żałoba” w wybranych utworach literackich, Biblii, u Ojców Kościoła, w nauczaniu Kościoła – do Soboru Trydenckiego i czasów potrydenckich. Przeanalizował także Kodeks z 1917 i 1987 roku.

Paula Zdanowicz z Uniwersytetu Medycznego w Łodzi przedstawiła referat zatytułowany: „Relacja między lekarzem a terminalnie chorym pacjentem we współczesnym systemie opieki zdrowotnej”. Odniosła się do nieuniknionej rzeczywistości śmierci i postawy lekarza, który doświadczając śmierci pacjenta, staje wobec najbliższych, którym przekazuje tę prawdę. Studenci medycyny mają trudność dotyczącą tego, jak rozmawiać z pacjentami, zwłaszcza tymi umierającymi. Obawiają się okazać ludzką twarz, współczucie, zamykając swoje powołanie do leczenia choroby, a zapominając o człowieku.

„Formy pomocy rodzinie w przypadku wystąpienia choroby terminalnej” – taki temat przedstawiły lic. Agata Karpińska, lic. Jagoda Kasperek z Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, odwołując się do osób chorych terminalnie, które najczęściej korzystają z działalności hospicjum.

Mgr Karolina Ludwikowska, reprezentująca Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, przedstawiła referat: „Żałoba po utracie bliskiej osoby w traumatycznych okolicznościach”. Odwołała się do literatury, w której widnieją dwa terminy określające współwystępowanie zjawiska traumy i żałoby: „traumatyczna żałoba” i „traumatyczna utrata”. Omówiła zagadnienie współwystępowania traumy i żałoby oraz przedstawiła formy pomocy osobom cierpiącym zarówno z powodu zaburzeń po stresie traumatycznym, jak i żałoby chronicznej w konsekwencji utraty bliskiej osoby w traumatycznych okolicznościach.

Kolejną prelegentką była mgr Patrycja Leśniak (KUL). Przedstawiła referat zatytułowany: „Samobójstwa altruistyczne w perspektywie pedagogicznej”. W swoim wystąpieniu przywołała definicje samobójstw altruistycznych, przytoczyła ich rodzaje oraz główną koncepcję. Następnie nawiązała do czynników rodzinnych, które mogą przyczynić się do tego typu samobójstw.

„Media społecznościowe jako miejsce wsparcia dla osób w sytuacji straty bliskiej osoby” – takiego zagadnienia podjęła się mgr lic. Ewa Łaskarzewska z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Prelegentka omówiła rolę mediów społecznościowych jako kanału wsparcia osób będących w sytuacji straty bliskiej osoby, wsparcie społeczne udzielane zarówno przez instytucje, jak i osoby prywatne, indywidualne wykorzystanie mediów społecznościowych przez osoby z doświadczeniem straty.

Dr hab. Danuta Opozda z Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II wygłosiła referat zatytułowany: „Rodzina w sytuacji straty bliskiej osoby przedmiotem badań”. W swoim wystąpieniu zwróciła uwagę, że rozważania na temat sytuacji straty bliskiej osoby w rodzinie należy dokonywać w kategoriach wspólnoty, sytuacji rodziny, jej struktury oraz podmiotowości, a także doświadczeń poszczególnych członków rodziny. Na zakończenie wskazała na duże znaczenie badań jakościowych w analizie sytuacji rodziny.

W czasie trwania konferencji uczestnicy mogli zapoznać się z treściami sesji plakatowej, na którą składało się dziesięć posterów autorstwa mgr Kamili Farbiszewskiej-Arent, mgr Magdaleny Leśniak, mgr Justyny Marcinkowskiej, mgr. Łukasza

Miciuka, mgr Emilii Mulawy, lic. Dominiki Nowakowskiej, mgr Eweliny Okrutnej, mgr Angeliki Roczniak, mgr Kamili Stępień-Rejszel i mgr Magdaleny Woźniak.

Konferencja „Rodzina w sytuacji straty bliskiej osoby” zgromadzała przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Wśród uczestników konferencji byli pedagodzy, psychologowie, socjologowie, teolodzy, prawnicy, przedstawiciele nauk medycznych. To spotkanie otwiera perspektywę dalszej współpracy i wspólnego namysłu nad rodziną i problemami, które ją dotyczą, a obecność na sali licznie przybyłych gości, studentów i pracowników Instytutu Pedagogiki była wyrazem zainteresowania tą problematyką.

Całość konferencji została podsumowana przez dr hab. Danutę Opozdę – kierownika Katedry Pedagogiki Rodziny Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz mgr Emilię Mulawę – prezesa Fundacja Centrum Opieki nad Rodziną „COR”.